

Geneza i funkcjonowanie systemu penitencjarnego w Polsce

Wstęp

Więzenie i kara pozbawienia wolności towarzyszą społeczeństwu od starożytności. Mimo narastającej stale krytyki tych instytucji, jak dotąd, ludzkość niczego zastępczego nie wymyśliła. Tak zwane kary alternatywne w postaci ograniczenia wolności lub grzywny, albo może jeszcze inne, mają zastosowanie jedynie wobec pewnej liczby przestępców. Dzieje się tak z dwóch powodów. Pierwszy to pewna tradycja kodyfikacji karnych i wymiaru sprawiedliwości skłaniająca bardziej do orzekania kar pozbawienia wolności niż innych. Drugi to osobliwa rzeczywistość społeczna, kreująca poważnych i niebezpiecznych przestępców, wobec których nie można zastosować kar alternatywnych. Taką sytuację zauważa się w wielu nie tylko europejskich państwach aspirujących do miana państw o wysokiej kulturze, prawnej.

Więzenie jest instytucją skomplikowaną i wieloaspektową. Jego funkcjonowanie jest elementem polityki kryminalnej państwa. Jego zadaniem jest nie tylko izolacja społeczna przestępców, ale i troska o zmianę ich postaw na prospołeczne i zniechęcenie ich w ten sposób do kontynuowania działalności przestępczej. Więzenie ma wobec tego swój udział w zapobieganiu recydywie przestępczej. Więzenie to dwie społeczności: personel i więźniowie, stale obcujące ze sobą. Odmienne są ich pozycje, cele i role. Zachodzi między nimi interakcja konfliktu, którą trzeba zminimalizować by zrealizować wymienione zadania. Nie jest to łatwe zadanie, gdyż potrzeba dużo cierpliwości, taktu oraz wyczucia. Z jednej strony mamy do czynienia z bezwzględными przestępca-

mi, którzy nie cofną się przed niczym, są bezwzględni, w warunkach wolnościowych niejednokrotnie wykazywali się brutalnością, lecz z drugiej strony mamy do czynienia z ludźmi, których należy traktować z godnością, z zasadami humanitaryzmu. Dlatego służba w szeregach Służby Więziennej nie jest łatwa, funkcjonariusze nieustannie balansują na bardzo ciężkiej linii, która w każdej chwili może się zerwać.

Kształtowanie się kary pozbawienia wolności jako środka penitencjarnego

Rzeczony kary pozbawienia wolności pozostaje w ścisłym związku ze zmieniającymi się poglądami dotyczącymi pojęć o jej celu i funkcjach. Początkowo cel kary ograniczał się do odwetu i odstraszania, a więc pełniła ona jedynie funkcję represyjną. W okresie tym, a mam tu na myśli głównie czasy niewolnictwa i feudalizmu, kara pozbawienia wolności stanowiła niejako „drugorzędny” środek walki z przestępczością. Wprawdzie mamy tu już do czynienia z izolacją jednostki, brak jednak aspektów charakterystycznych dla nowożytnych systemów, a mianowicie funkcji wychowawczej. Pozbawienie wolności bowiem izolowało przestępców, lecz nie po to, aby ich wychowywać i przywracać społeczeństwu, lecz po to, aby sprawiać dolegliwość, pozbywać się niewygodnych jednostek, torturować, a najczęściej aby przetrzymać do chwili wykonania kary głównej¹. Więzienia, spełniające takie właśnie funkcje istniały w okresie niewolnictwa w Egipcie, Grecji, Persji, Indiach i Rzymie, a także w całej średniowiecznej Europie.

Z zachowanych opisów wynika, że najczęściej miały one postać lochów bądź wieży, w których umieszczano zarówno jeńców wojennych, jak i osoby podejrzane o popełnienie zbrodni lub skazanych wyrokiem. Opis traktowania więźniów w czasach starożytnych znajdujemy m.in. u Cycerona: „Skazanych wrzucają do więzień, ojcom nie wolno do swych synów przychodzić ani dzieciom swym ubranie lub pokarmy przynosić. Ojcowie, których tu widzi-

---

¹ J. Śliwowski, *Prawo karne, cz. II, Kara*, Toruń 1968, s. 11.

cie, leżą na progach. Nieszczęśliwe matki nocują u schodów więzienia, pozbawione ostatniego uścisku swych dzieci, chociaż nie żądały nic więcej, niż tylko, by im pozwolono przyjąć ich ostatnie tchnienie”².

W okresie średniowiecza w podobnych lochach przebywali więźniowie osadzeni na mocy wyroków sądów inkwizycyjnych. Złe traktowanie, tortury fizyczne i psychiczne, były tam na porządku dziennym i z reguły poprzedzały jedynie wykonanie kary śmierci.

Tego typu więzienia funkcjonowały również w średniowiecznej Polsce, gdzie na mocy obowiązującego prawa – mieściły się one przeważnie w tzw. „wieżach”, znajdujących się w grodach, a także w lochach podległych jurysdykcji Kościoła. Skuci ciężkimi łańcuchami, pozbawieni wystarczającej ilości pożywienia, światła i ciepła więźniowie, oczekiwali w nich jedynie na śmierć, czy to na skutek podłego traktowania i tortur, czy wykonania kary głównej.

Geneza systemów penitencyjnych w Polsce

Powstanie pierwszego systemu penitencyjnego, a więc jednolitego, uregulowanego prawnie, planowego, obejmującego swoim zasięgiem znaczne obszary (co stanowi istotę każdego systemu) sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności miało zasadnicze znaczenie dla rozwoju nowoczesnego więziennictwa i polityki penitencyjnej.

Mówiąc o „systemie penitencyjnym” należy zdefiniować to pojęcie. Otóż zdaniem J. Śliwowskiego „przez system penitencyjny należy rozumieć całokształt przepisów i instytucji prawa penitencyjnego oraz urządzeń zakładów karnych zmierzających według określonego sposobu i metody do osiągnięcia zasadniczego celu wykonania kary pozbawienia wolności”³. Do elementów stanowiących podstawę systemu autor zalicza:

---

² A. Moldenhawer, *O przeprowadzaniu odosobnienia w zakładach więziennych*, cz. I, Warszawa 1933, s. 35.

³ J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencyjna*, Toruń 1978, s. 71.

- przepisy określające sposób wykonywania kary i instytucje prawa penitencjarnego;
- architektura, typ i rodzaj zakładów karnych;
- podstawowe środki oddziaływania na przestępców odbywających karę;
- status prawny skazanych;
- kadra penitencjarna;
- sposoby zarządzania i kontroli;
- środki ochrony i bezpieczeństwa;
- kontakty między kadrą a przestępcami odbywającymi karę.

Nieco inaczej pojęcie to definiuje S. Ziemiński, który określa system penitencjarny „jako całość określonych prawem instytucji i środków oraz zasad ich funkcjonowania i stosowania, służących osiągnięciu zadań wykonania kary pozbawienia wolności”⁴. Wyróżnia on następujące jego elementy:

- rodzaje środków karnych skutkujących pozbawieniem wolności;
- oddziały obserwacyjno-rozdzielcze;
- klasyfikację skazanych;
- rodzaje zakładów karnych;
- stan organizacyjno-techniczny zakładów karnych;
- rodzaje rygorów;
- stan kadry penitencjarnej;
- rodzaje i zasady stosowania przedterminowego zwolnienia
- rodzaje nadzoru penitencjarnego;
- formy opieki postpenitencjarnej.

Jak więc widać, pomimo różnic w rozumieniu i traktowaniu pojęcia systemu penitencjarnego, zasadnicze jego elementy występowały i występują nadal, choć w różnym stopniu rozwoju i zakresie stosowania, we wszystkich systemach.

W historii rozwoju nowoczesnego więziennictwa wyróżniamy kilka systemów penitencjarnych. Zasadniczo, biorąc pod uwagę

---

⁴ S. Ziemiński, *Klasyfikacja skazanych*, Warszawa 1973, s. 9.

zarówno uwarunkowania historyczne kształtowania się poszczególnych systemów, jak i ich podstawy merytoryczne, możemy je podzielić na: system celkowy i system progresywny. Klasyczne, pierwotne wersje obu tych systemów nie trwały, historycznie rzecz biorąc, zbyt długo, jednak ich idee przewodnie izolacji w systemie celkowym i resocjalizacji w systemie progresywnym pozostały i nadal pozostają niezmiennie. Wielokrotnie modyfikowane, dostosowywane do nowych warunków, wzbogacane o nowe doświadczenia bądź łączone w zakresie niektórych swoich elementów, dały impuls procesowi ewolucji nowoczesnego więziennictwa i stanowią jego podstawę. „We współczesnej penitencjarystyce, w której trudno wyznaczyć ostre granice pomiędzy poszczególnymi systemami lub doszukać się ich w czystej postaci, dominują systemy progresywne w wielu swoich odmianach, choć i one korzystają z różnych form oddziaływań wypracowanych przez inne systemy”⁵.

Przełom w polskiej polityce penitencjarnej, liczne reformy, oraz powstanie kodeksu karnego

Do połowy XVIII wieku, na temat ewolucji kary pozbawienia wolności w kierunku kary głównej, nie istniały praktycznie żadne różnice pomiędzy stanem więzień w Polsce, a także formami i sposobami wykonywania kar, a sytuacją w innych krajach Europy. Literatura przedmiotu zawiera niewiele informacji na temat stanu polskich więzień do momentu utraty niepodległości. Wiadomo na pewno, że istniały – przypominające zakłady amsterdamskie – domy poprawy w Gdańsku i Toruniu (1629), a także zorganizowany w 1733 r. dom poprawy w Warszawie. W stolicy też zorganizowano dość nowoczesny, jak na owe czasy, zakład zwany „więzieniem marszałkowskim” (1767)⁶. Specyficzną dla Polski była forma pozbawienia wolności, a mianowicie kara „wieży dolnej” i „wieży górnej”. Julian Ursyn Niemcewicz, po zapozna-

---

⁵ J. Górny, *Penitencjarystyka. Główne problemy wykonania kary pozbawienia wolności w rozwoju historycznym*, Warszawa 1981, s. 43.

⁶ J. Makarewicz, *Polskie prawo karne*, Lwów–Warszawa 1919, s. 268 i n.

niu się ze stanem i organizacją więzień funkcjonujących na przełomie XVIII i XIX w. w Stanach Zjednoczonych, złożył władzom Księstwa Warszawskiego obszerne sprawozdanie wraz ze swoimi propozycjami reform, krytykując jednocześnie stan polskiej penitencjarystyki, a sposób postępowania z więźniami nazwał „zdrożnym i ze wszech miar nieprzyzwoitym”⁷. W chwili odzyskania niepodległości Polska przejęła po zaborcach bardzo zróżnicowany, często krańcowo różny od siebie system penitencjarny, zarówno pod względem bazy w postaci zakładów karnych, stosowanych w nich i usankcjonowanych prawnie metod i środków oddziaływania, jak i stawianych celów i zadań. Przez kilka pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości główny wysiłek polskich władz więziennych był skierowany na przejmowanie więzień, rekrutację kadry, tworzenie organizacyjnych i materialnych podstaw działania, oraz ujednoczanie, a w dalszej perspektywie – tworzenie jednorodnego systemu wykonywania kary. Pracę rozpoczęto od wydania tymczasowych przepisów w sprawie wykonywania kary pozbawienia wolności oraz powołania komisji do opracowania kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego.

Pierwszym aktem prawnym, który choć miał charakter przejściowy ustalał w ogólnych zarysach zasady organizacji i działania więzień, był dekret Naczelnika Państwa w sprawie tymczasowych przepisów więziennych z dnia 8 lutego 1919 r.⁸ Zapewniał on organizacyjne warunki działania zakładów w czasie, gdy trwało jeszcze ich przejmowanie, a po jego zakończeniu rozpoczęto intensywne prace nad aktem prawnym o charakterze zasadniczym. Pierwszy projekt ustawy był gotowy w lutym 1924 r., a rok później przekazano go do Sejmu. Projekt ten nigdy jednak nie wszedł pod obrady, ponieważ w niewielkim stopniu uwzględniał nowe prądy w penitencjarystyce i opierał się głównie na przestarzałych kierunkach. Kolejnymi aktami prawnymi regulującymi zasady

---

⁷ J. U. Niemcewicz, *Memoriał o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, oprac. S. Walczak, Warszawa 1962, s. 54–56.

⁸ *Dekret w sprawie tymczasowych przepisów więziennych z 8 lutego 1919 r.*, Dz. Praw Państwa Polskiego nr 15, poz. 202.

wykonywania kary pozbawienia wolności i politykę penitencjarną państwa były: Kodeks Karny z 1932 r. i regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności z 1931 r.⁹ O ile przepisy prawa zawarte w tym pierwszym tylko w części miały charakter wykonawczy, o tyle drugi regulował w sposób kompleksowy wykonywanie kary pozbawienia wolności na terenie całego państwa, znosząc obowiązujące do tej pory ordynacje więzienne poszczególnych zaborców. Zakresem swym obejmował on organizację i sposób funkcjonowania więzień, sposób prowadzenia pracy wychowawczej, porządek dnia w zakładach, a przede wszystkim – sankcjonował stosowanie systemu progresywnego. Wydanie Kodeksu Karnego oraz w wyniku współpracy międzynarodowej zaczęły w Polsce rozwijać się takie dziedziny nauki jak np. antropologia kryminalna, kryminologia czy pedagogika społeczna. Skutkowało to m.in. rozpoczęciem prowadzenia badań kryminalno-biologicznych w polskich więzieniach.

Począwszy od drugiej połowy 1989 r. tj. po transformacji ustrojowej w Polsce, nastąpiły widoczne zmiany w polskim systemie karnym. Uczyniono sporo w zakresie poprawy warunków socjalno-bytowych więźniów tak, aby dostosować je do standardów wynikających z przytoczonych dokumentów (budowa kabin sanitarnych, doprowadzenie gniazdek elektrycznych i RTV do cel, poprawa oświetlenia, poprawa wyżywienia, zezwolenie w wielu wypadkach na korzystanie z własnej odzieży, zapewnienia wypoczynku, przyznawania zapomóg, opieki lekarskiej, itp.)¹⁰. Niezmiernie istotnymi zmianami w zakresie regulacji ustawowych podejmowanymi przez nowy kodeks są zmiany w określeniu statusu skazanego, a szczególnie regulujące zakres praw i obowiązków osoby pozbawionej wolności. Pojawiło się tutaj kilka nowych rozwiązań, a także kilka z nich gruntownie zmieniono, co niewątpliwie

---

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz. U. nr 71, poz. 577.

¹⁰ Ustawa – Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U. nr 90, poz. 557, art. 109–115.

pliwie zbliżyło polski system penitencjarny do rozwiązań światowych.

Zasadniczą regułą ujętą w zapisach nowego kodeksu (art. 116) jest zobowiązanie skazanego do przestrzegania przepisów normujących wykonywanie kary, ustalonego porządku w zakładzie oraz wykonywania poleceń przełożonych, a także takie obowiązki jak:

- poprawne zachowanie wobec przełożonych i innych skazanych,
- dbałość o mienie zakładu,
- wykonywanie pracy w zakresie regulowanym przez umowy międzynarodowe,
- przestrzeganie higieny i czystości,
- poddanie się badaniom (w tym osobopoznawczym) lekarskim i sanitarnym,
- poddanie się kontroli osobistej,
- wykonywanie obowiązków wynikających z decyzji przełożonych.

Szereg istotnych zmian wprowadził też nowy kodeks w dwóch tak istotnych z punktu widzenia kształtowania polityki penalnej państwa kwestiach, jak nadzór penitencjarny i instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia (art. 32–36 i 159–163). W tym pierwszym wypadku zniesiono nadzór prokuratorski, pozostawiając jako jedyną instytucję sędziego penitencjarnego. Wynikało to z negatywnych doświadczeń poprzedniego okresu, kiedy to nadzór prokuratorski wykorzystywany był często jako środek represji i szykanowania osadzonych. Nowy kodeks karny wykonawczy, obok przepisów regulujących samo wykonanie kary pozbawienia wolności, wprowadza również, podobnie jak jego poprzednik, cały szereg innych form i mechanizmów wykonywania kary, takich jak: grzywna, kara ograniczenia wolności, pozbawienie praw publicznych, przepadek przedmiotów, naprawienie szkody, nawiązka i świadczenie pieniężne, podanie wyroku do publicznej wiadomości, środki zabezpieczające, wykonywanie tymczasowego aresztowania, odroczenie, zawieszenie i przerwa

w wykonaniu kary pozbawienia wolności, warunki udzielania pomocy skazanym opuszczającym zakłady, pomoc postpenitencjarną, uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu kary, część wojskową¹¹.

Nowe więziennictwo, zmiany 2010, podział organizacyjny oraz struktura Służby Więziennej

Kara pozbawienia wolności, a w szczególności sposób jej wykonywania, już od dziesiątków lat budzi szczególne kontrowersje i wskazuje na potrzebę dokonania diametralnych zmian. Skrajni przeciwnicy systemu karania penitencjarnego proponują niemalże całkowitą likwidację placówek więziennych, z utrzymaniem jedynie niezbędnego dla bezpieczeństwa państwa minimum i zastąpienia jej systemem probacji. Idee te, choć jak sądzę wysoce zasadne i zgodne ze współczesnym humanitaryzmem, a przede wszystkim zdrowym rozsądkiem, nie prędko doczekają się jednak wdrożenia w praktyce. Głosy krytyki, płynące głównie ze środowisk akademickich, przyczyniają się jednak do zauważenia potrzeby dokonania szerokich zmian w obszarze penitencjarystyki. Niewątpliwie do radykalnych zmian w Polskich więzieniach przyczyniło się również wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., liczne kontrole i wizytacje Instytucji zagranicznych spowodowały szereg zmian, związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności. Jednym z pomysłów na reorganizację więziennictwa jest opracowana przez resort sprawiedliwości i wdrożona w życie z dniem 25 maja 2010 r. reforma, powołująca do życia tzw. oddziały penitencjarne, przejmujące funkcje dotychczasowych działów penitencjarnych. Jej główne założenia miały polegać przede wszystkim na odbiurokratyzowaniu i zmianie struktury więziennictwa.

Przygotowany i wdrażany już do realizacji pakiet zmian organizacyjnych, przyniesie w konsekwencji:

---

¹¹ Ustawa – Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.

- unowocześnienie sposobu zarządzania jednostkami penitencjarnymi;
- poprawę efektywności funkcjonowania ochrony;
- zwiększenie bezpieczeństwa jednostek;
- racjonalizację wykorzystania potencjału kadry;
- lepszą diagnozę i selekcję osadzonych z grup ryzyka;
- redukcję nastrojów agresywności i klimatów samobójczych.

Realizowane i w dalszym ciągu projektowane zmiany dotyczyć będą przede wszystkim najpowszechniejszego i najważniejszego elementu więziennictwa, jakim jest podstawowa jednostka penitencyjna zakład karny i areszt śledczy, struktura organizacyjna ukształtowana w drugiej połowie lat pięćdziesiątych w generalnych rozwiązaniach jest aktualna do dzisiaj jej dalsze funkcjonowanie w zastanej formie wykazuje oczywiste braki i postępujący spadek efektywności, powoduje nieracjonalne wydłużenie drogi decyzyjnej i obiegu informacji spycha na drugi plan realizację podstawowych celów SW jakimi są wykonanie kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania.

Służba więzienna na miarę XXI wieku

Służba Więzienna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną¹². Oznacza to, że wszyscy funkcjonariusze pełniący służbę mają obowiązek noszenia mundurów. Na wyposażeniu każdej jednostki znajdują się magazyn lub podręczny magazynek z uzbrojeniem, z którego to uzbrojenia tj. środków przymusu bezpośredniego oraz broni mogą korzystać przeszkoleni funkcjonariusze w określonych przypadkach, wynikających z właściwych artykułów ustawy o Służbie Więziennej. SW jest organizacją apolityczna to oznacza, że funkcjonariusze nie mogą być członkami partii politycznych, mogą natomiast zrzeszać

---

¹² Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

się w związku np. Niezależny Samorządowy Związek Zawodowy Funkcjonariuszy i Pracowników Służby Więziennej.

Struktura Służby więziennej kształtuje się następująco można by mówić, że hierarchicznie. Organami Służby Więziennej są:

- 1) Dyrektor Generalny Służby Więziennej, zwany dalej „Dyrektorem Generalnym”;
- 2) dyrektor okręgowy Służby Więziennej, zwany dalej „dyrektorem okręgowym”;
- 3) dyrektor zakładu karnego i dyrektor aresztu śledczego;
- 4) Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, komendant ośrodka szkolenia Służby Więziennej i komendant ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej¹³. Na najwyższym szczeblu jest Centralny zarząd Służby Więziennej dalej mamy piętnaście Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej i na najniższym szczeblu znajdują się Zakłady Karne i Areszty Śledcze, których łącznie mamy 157 w całej Polsce.

W jednostkach organizacyjnych mogą być tworzone służby, działy, oddziały, zespoły i stanowiska prowadzące działalność, w szczególności w zakresie oddziaływania penitencjarnego, specjalistycznego oddziaływania terapeutycznego, nauczania i szkolenia, działalności duszpasterskiej, zatrudnienia, czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, ochrony, spraw obronnych, zwalczania czynów mogących zagrozić porządkowi i bezpieczeństwu, zapewnienia stosownych warunków bytowych i pomocy socjalnej, opieki zdrowotnej i sanitarnej, a także składnice mundurowe i magazynowe¹⁴.

Służba Więzienna ma w Polsce bogata tradycję, powierzone jej zadania wykonywała zawsze zgodnie z obowiązującym prawem. Dzisiejsza Służba Więzienna została powołana do życia ustawą z dnia 9 kwietnia 2010 roku i w oparciu o przepisy tejże ustawy

---

¹³ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

¹⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

oraz wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych realizuje powierzone jej zadania.

Realizuje ona na zasadach określonych w ustawie z dnia 9 kwietnia 2010 r. oraz Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.) zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności. Do podstawowych zadań Służby Więziennej należy:

- 1) prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych;
- 2) wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- 3) zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej;
- 4) humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności;
- 5) ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych;
- 6) zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa;
- 7) wykonywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności jeżeli mają być wykonywane w zakładach karnych

- i aresztach śledczych i jeżeli wynikają z realizacji orzeczenia wydanego przez właściwy organ;
- 8) współdziałanie z odpowiednimi formacjami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych¹⁵.

Zadania te polegają głównie na fizycznej izolacji skazanych, w celu odbycia kary oraz zapobieżenia dokonania kolejnego przestępstwa.

Problem resocjalizacji jednostek skazanych, a w szczególności tych, których pozbawiono wolności w sposób bezwzględny jest od dawna polem zainteresowania nie tylko więzienników, ale również przedstawicieli kryminologii, socjologii, psychologii penitencjarnej jak innych dziedzin nauki. Zainteresowanie represyjnością oraz polityką kryminalną jest niejako stałe. Polityka ta wyznacza bowiem granice karania, a represyjność jest wykładnikiem polityki wewnętrznej państwa. Nie jest zadaniem prostym określić aktualnej polityki kryminalnej w Polsce. Składają się na ów problem takie czynniki jak stałe zmiany w przepisach prawa, zmiany polityczne, przeobrażenia społeczne oraz przeobrażenia w sferze przestępczości. Uwzględniając zadania polityki kryminalnej najbardziej interesującą sferą dla Służby Więziennej jest ta z obszaru zapobiegania postdeliktualnego inaczej mówiąc polityka wychowawcza. W myśl tej definicji na Służbie Więziennej spoczywa obowiązek postępowania resocjalizacyjnego wobec osób skazanych, jak również fizyczne uniemożliwienie dokonania przestępstwa poprzez izolacje jednostek. Te właśnie zadania wypełniają przedmiotowy obszar działań Służby Więziennej w związku z aktualną polityką kryminalną.

Struktura organizacyjna w Służbie więziennej

Analizując strukturę organizacyjną można wyodrębnić następujące działy:

1. Dział ochrony;

---

¹⁵ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

2. Dział penitencjarny;
3. Dział ewidencji;
4. Dział kwatermistrzowski;
5. Dział finansowy.

W skład struktury organizacyjnej zaliczamy jeszcze służbę zdrowia oraz samodzielne stanowiska pracy. Przedstawiony podział personelu w praktyce funkcjonowania więzienia nie ma wyrazistych granic. Zabezpieczenie społeczeństwa przed groźnymi i niebezpiecznymi przestępcami jest realizacją funkcji izolacyjnej więzienia. Bezpieczeństwo zarówno personelu jak i skazanych jest podstawowym zadaniem dla każdej z wymienionych kategorii pracowniczych. Rola personelu zaczyna się wszakże wtedy, kiedy nie jest on ślepym realizatorem sztywnych przepisów określających postępowanie z więźniami, ale kiedy jest on aktywnym interpretatorem. Kiedy mają miejsce metody zindywidualizowanego i podmiotowego traktowania więźniów oraz doskonalenie własnego warsztatu resocjalizacyjnego, którego celem jest podniesienie skuteczności prewencyjnej.

Nie można się nie zgodzić, że więzienie to specyficzne miejsce pracy. Z jednej strony mamy do czynienia z ludźmi niebezpiecznymi pozbawionymi praw publicznych, z drugiej zaś strony trzeba się wykazać niebywałym zrozumieniem i poszanowaniem godności ludzkiej dla tych, którzy są osadzeni w zakładach karnych czy też aresztach śledczych. Wiezienie to miejsce pracy a może bardziej odpowiednim słowem będzie tutaj służby nie dla każdego z kilku powodów, między innymi odporność na stres. Ustawodawca przewidział również szereg kryteriów jakie musi spełnić kandydat na funkcjonariusza, aby mógł zostać przyjęty do służby.

W Służbie Więziennej może pełnić służbę osoba:

- 1) posiadająca obywatelstwo polskie;
- 2) posiadająca uregulowany stosunek do służby wojskowej;
- 3) korzystająca z pełni praw publicznych;
- 4) która daje rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych zadań;

- 5) która nie była skazana prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne lub umyślne przestępstwo skarbowe albo wobec której nie został wydany prawomocny wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne o takie przestępstwo, a także nie toczy się przeciwko niej postępowanie karne o takie przestępstwo;
- 6) dająca rękojmię zachowania tajemnicy stosownie do wymogów określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych;
- 7) posiadająca co najmniej średnie wykształcenie;
- 8) posiadająca zdolność fizyczną i psychiczną do pełnienia służby¹⁶.

Dopiero po spełnieniu tych warunków można rozpocząć procedurę rekrutacyjną kandydata, która kończy się aktem mianowania oraz złożeniem przez kandydata roty ślubowania:

„Ja, obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, wstępując do Służby Więziennej, ślubuję uroczyście: rzetelnie wykonywać powierzone mi zadania funkcjonariusza tej Służby i polecenia przełożonych, przestrzegając Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i wszystkich przepisów prawa, jak również tajemnicy państwowej i służbowej, a także zasad etyki zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania godności ludzkiej oraz z dbałością o dobre imię służby. Tak mi dopomóż Bóg”¹⁷.

---

¹⁶ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.

¹⁷ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej.